

Н. Я. Дондик, Г. П. Дондик

СУДОВА БУХГАЛТЕРІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2011

УДК 343.148.5(075.8)
ББК 67.408я73
Д 67

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-7669 від 11.08.2010)*

Рецензенти:

Лукашевич В. Г. – доктор юридичних наук, професор;

Лобойко Л. М. – доктор юридичних наук, професор;

Водоп'ян Н. Ф. – директор Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України.

Дондик Н. Я., Дондик Г. П.
Д 67 Судова бухгалтерія. Навч. Посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.

ISBN 978-611-01-0135-6

Посібник є конспективним викладом навчальної і нормативно-правової літератури, наведеної у списку використаних джерел. В ньому висвітлюється предмет та методи, прийоми та способи судової бухгалтерії. Матеріал згруповано за розділами, визначеними програмою цього предмета, що полегшує його засвоєння, а тому може бути використаний як опорний конспект для самостійного вивчення дисципліни курсантами, студентами та магістрами, що навчаються за спеціальності «Правознавство».

Може бути корисним для працівників правоохоронних органів, контролюючих органів насамперед у плані профілактичних заходів щодо попередження правопорушень в економічній сфері та у боротьбі з економічною злочинністю.

УДК 343.148.5(075.8)
ББК 67.408я73

ISBN 978-611-01-0135-6

© Дондик Н. Я., Дондик Г. П., 2010
© Центр учбової літератури, 2010

ЗМІСТ

<i>ВСТУП</i>	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи судової бухгалтерії	9
1.1. Предмет, метод, завдання та структура судової бухгалтерії, як навчальної дисципліни	9
1.2. Історія розвитку судової бухгалтерії	12
1.3. Використання судової бухгалтерії в юридичній практиці	14
РОЗДІЛ 2. Загальна характеристика облікового процесу в господарській діяльності суб'єктів господарювання	19
2.1. Поняття господарського обліку та його види	19
2.2. Предмет та метод бухгалтерського обліку	23
2.3. Бухгалтерський баланс в господарській діяльності та його значення в юридичній практиці	26
2.4. Бухгалтерські рахунки: поняття та види	28
РОЗДІЛ 3. Форми і етапи облікової роботи господарських операцій. Методи дослідження бухгалтерських документів	36
3.1. Класифікація облікових документів та методи їхнього дослідження	36
3.2. Форми і етапи облікової роботи	46
3.3. Методи дослідження бухгалтерських (обліково-розрахункових) документів	49
3.4. Використання даних синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку в юридичній практиці	53
3.5. Відновлення бухгалтерського обліку, як метод ефективного розслідування злочинів у сфері економіки	55
РОЗДІЛ 4. Інвентаризація та використання її матеріалів в практиці ОВС під час розслідування корисливих злочинів	68
4.1. Інвентаризація: поняття та види	68
4.2. Основні вимоги проведення інвентаризації	71
4.3. Основні документи процесу інвентаризації	76
4.4. Основні способи фальсифікації результатів інвентаризації та методи їх виявлення	82
4.5. Оцінка та використання матеріалів інвентаризації оперативними працівниками та слідчими при вирішенні питання про порушення кримінальної справи	85

РОЗДІЛ 5. Документальна ревізія та особливості її проведення за вимогою правоохоронних органів	94
5.1. Документальна ревізія: поняття та види	94
5.2. Особливості організації і проведення документальної ревізії	96
5.3. Документальне оформлення проведеної документальної ревізії	101
5.4. Особливості ревізії, здійснюваної за вимогою правоохоронних органів.	105
РОЗДІЛ 6. Участь спеціаліста-бухгалтера у кримінальному процесі	112
6.1. Непроцесуальні форми використання спеціальних бухгалтерських знань на стадії порушення кримінальної справи	112
6.2. Консультації спеціаліста-бухгалтера та їх значення	118
6.3. Участь спеціаліста-бухгалтера у провадженні окремих слідчих дій	122
РОЗДІЛ 7. Аудит і документальна перевірка	131
7.1. Аудит як форма недержавного фінансового контролю	131
7.2. Податковий контроль в Україні. Організація і проведення документальних перевірок.	142
РОЗДІЛ 8. Економічний аналіз показників, які характеризують господарську діяльність суб'єктів господарювання	149
8.1. Поняття та зміст економічного аналізу	149
8.2. Прийоми економічного аналізу	153
8.3. Методи та прийоми економічного аналізу, що використовуються з метою виявлення злочинів.	158
8.4. Економічний аналіз та кримінально-правова оцінка фінансової звітності суб'єктів господарювання	163
РОЗДІЛ 9. Організація, призначення, проведення судово-бухгалтерської експертизи та оцінка її результатів	171
9.1. Поняття, предмет та метод судово-бухгалтерської експертизи, її призначення та проведення. Класифікація судово-економічних експертиз	171
9.2. Організаційне забезпечення судово-бухгалтерської експертизи	187
9.3. Межі компетенції експерта-бухгалтера.	192
9.4. Висновок експерта-бухгалтера та оцінка результатів експертизи слідчими та судовими органами.	195
БІБЛІОГРАФІЯ	205

ВСТУП

У період проведення економічних реформ в Україні набагато зросли правопорушення у господарській діяльності суб'єктів господарювання. Кризові явища в економіці України, криміналізація більшості її галузей є результатом недосконалої чинної законодавчої бази та наявності в нормативно-правових актах значної кількості необґрунтованих правових норм та обмежень щодо економічної діяльності.

Розширення сфер легальної господарської діяльності багаточисленних економічних суб'єктів різних організаційно-правових форм та форм власності об'єктивно приводить до необхідності збільшення методів застосування спеціальних бухгалтерсько-облікових знань в юридичній (правозастосовчій) діяльності.

Сучасна правозастосовча практика свідчить про те, що важливою частиною професійної компетенції юриста, у тому числі і працівників правоохоронних органів, є економіко-правові знання, вміння повно і правильно їх застосовувати для захисту державного і колективного майна від злочинних посягань.

До числа комплексних економіко-правових дисциплін, які формують сучасних спеціалістів-правознавців та визначають рівень їх професійної підготовки до практичної діяльності, відноситься судова бухгалтерія.

Судовий бухгалтерський облік існує у зарубіжних країнах вже багато років і з розвитком господарських зв'язків займає все більш вагомe місце у правовій системі цих держав. Як свідчить досвід країн з розвинутою ринковою економікою, потреба у фахівцях з судової бухгалтерії збільшується.

Спеціалісти-правознавці не володіють спеціальними економічними знаннями і тому не можуть зробити кваліфіковану оцінку економічної (в основному бухгалтерської)

інформації, яка знаходиться у матеріалах справи. Спеціалісти в області бухгалтерського обліку з давніх часів залучалися до кримінального чи цивільного процесу для проведення судово-бухгалтерської експертизи.

Основними джерелами інформації під час розслідування економічних злочинів і вирішення господарських спорів в суді є дані первинних облікових документів, записи в регістрах бухгалтерського обліку, а також фінансова та податкова звітність, яка складається на підставі цих документів та записів.

Знання, які будуть одержані при вивченні курсу судової бухгалтерії, повинні допомогти працівникам правоохоронних органів в організації пошуку слідоутворення протиправних діянь, своєчасно провести контрольно-ревізійні дії, залучаючи при цьому робітників контролюючих органів, кваліфіковано зробити оцінку зібраних при розслідуванні економічних злочинів та вирішенні цивільно-правових спорів документів. Робітники правоохоронних органів повинні знати можливості судово-економічної (бухгалтерської) експертизи, як джерела нових доказів, вміти об'єктивно досліджувати всі одержані бухгалтерські докази.

Судова бухгалтерія базується на економічних і юридичних знаннях. Вона вивчає закономірності відображення в економічній інформації порушень чинного законодавства та інших нормативно-правових актів в господарській діяльності підприємств та організацій, розробляє прийоми та методи виявлення цих порушень, науково обґрунтовує методику спеціальних економічних та бухгалтерських знань у слідчій та юридичній практиці, а також для захисту законних прав підприємств у суді.

В судовій бухгалтерії вивчаються питання теорії і практики бухгалтерського обліку, контролю, фінансово-економічного аналізу та судово-економічної (бухгалтерської) експертизи, і не тільки з економічної, але й з правової (криміналістичної) точки зору.

Судова бухгалтерія пов'язана не тільки із спеціальними економічними дисциплінами, але також і з юридичними.

Найбільш чітко цей зв'язок судової бухгалтерії відтворюється у оперативно-розшуковій діяльності правоохоронних органів. Значна частина економічних злочинів розкривається та розслідується на основі оперативної інформації, яка вказує напрямок для пошукової роботи оперативним працівникам та ревізорам.

Правові основи бухгалтерського обліку виступають частиною більш загального поняття — судової (правової) бухгалтерії.

Правова (юридична) бухгалтерія нерозривно зв'язана з фінансовим, податковим та кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою та кримінологією.

Судова бухгалтерія, як навчальна дисципліна, покликана виконувати такі основні завдання:

- дати студентам та курсантам знання основ бухгалтерського обліку, аудиту, фінансово-економічного аналізу та навички використовувати одержані знання при формуванні та розгляді кримінальних, цивільних та господарських справ, пов'язаних з економічною злочинністю, фінансовими та господарськими спорами і правопорушеннями;
- напрацювати навички аналізу бухгалтерських документів, організації документальної ревізії, аудиту, використання знань спеціаліста-бухгалтера, призначення судово-економічних (бухгалтерських) експертів та використання їх результатів для встановлення істини по конкретній справі;
- познайомити студентів та курсантів з практичними можливостями застосування даних судової (правової) бухгалтерії органами досудового слідства та в судових розслідуваннях кримінальних та цивільних справ: понятійним апаратом, термінологією, предметом і методами бухгалтерського обліку, особливостями обліку в різних сферах сучасної господарської діяльності, основами документальної ревізії, аудиту та судово-економічної (бухгалтерської) експертизи.

При підготовці цього посібника автори проаналізували численні публікації з цієї проблематики (про це свідчить список використаної літератури), застосували теоретичні положення провідних учених: Г.А.Атанєсяна, С.П.Глубятникова, С.С.Остроумова, С.П.Фортинського, А.Р.Шляхова, М.І. Камлика, М.Т.Білухи, В.Д.Понікарова, В.М.Глібко, О.П.Бушан, Ф.Ф.Бутинця, Г.Г.Мумінової-Савінової, В.М.Шарманської, С.О.Шарманської, І.В.Головка, З.Б.Живко та інших.

У пропонованому навчальному посібнику, розрахованому переважно на курсантів, студентів вищих навчальних закладів, викладено основи економіко-правових знань з теорії бухгалтерського обліку, аудиту, документальної ревізії, документальних перевірок, судово-економічної експертизи, тобто теоретичний матеріал викладено з урахуванням практичного застосування основ судової бухгалтерії оперативними працівниками, слідчими, судьями, чим цей навчальний посібник відрізняється від посібників і підручників, наведених вище авторів. У навчальному посібнику наведені приклади, є посилання на діюче законодавство України, викладено теоретичні та практичні засади використання економічного та криміналістичного аналізу показників, що характеризують діяльність суб'єктів господарювання, викладено теоретичні та практичні засади використання консультацій спеціаліста-бухгалтера та взаємодії аудитора, інспектора податкової інспекції з правоохоронними органами.

Метою авторів було викладення теоретичного та практичного матеріалу більш ширше та розкрити основні питання, які виникають у курсантів, студентів та працівників правоохоронних органів при вивченні курсу «Судова бухгалтерія», щоб допомогти майбутньому працівникові правоохоронних органів та правознавцю не тільки здобути базові знання, але й оволодіти необхідними практичними навичками.

Автори розуміють, що сфера застосування судової бухгалтерії значно більша, тому вони будуть дуже вдячні користувачам за побажання щодо вдосконалення структури та змісту навчального посібника.